

סיום ותענית בכורים

"ותכל כל עבדת משכן אהל מועד ויעשו בני ישראל ככל אשר צוה ה' את משה כן עשו" (לט, לב)

עשיית סעודה לגומרה של תורה

בטור (או"ח סימן תרסט) כתב, ליל תשיעי פ"ל ליל שמחת תורה מתפללין כמו בליל שלפניו ומקדשין כו', וקורין אותו שמחת תורה לפי דמסיימין בו התורה, וראוי לשמוח בסיומה. ורגילין להתחיל מיד בראשית כדי שלא יהא פתחון פה לשטן לומר כבר סיימו אותה ואינם רוצין לקרותה עוד כו'. ונוהגין באשכנז שהמסיים והמתחיל נודרין נדבות וקוראים לכל מרעיהם ועושין משתה ושמחה ויום טוב לסיומה של תורה ולהתחלתה. ובב"י שם הביא שכן כתוב בהגהות אשרי (לולב וערבה סימן ו בשם או"ז הל' סוכה סו"ס ש"כ), וז"ל, ומצאתי עיקרו של המנהג בתחלת מדרש שיר השירים (א, ט) ויבוא ירושלם ויעמוד לפני ארון ברית ה' גו' ויעש משתה לכל עבדיו (מלכים א, ג, טו), אמר רבי יצחק מכאן שעושין סעודה לגמרה של תורה.

ועיין בנצי"ב (העמק שאלה) שכתב דהא דאמרינן הלל ביום שמחת תורה אינו רק משום ספיקא דיומא, אלא הוא לשמחת גמרה של תורה, דאף אצל שלמה כתוב שאמר בבנין ביהמ"ק הודו לה' כי טוב גו' שהוא סמך להלל.

וכן מצאנו בגמרא (שבת קיח, ב) אמר אביי תיתי לי דכי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכתיה עבידנא יומא טבא לרבנן, ופרש"י דשלים מסכתיה שגרסה, עבידנא יומא טבא לתלמידים, ראש ישיבה היה.

האם נחשב לסעודת מצוה

המהרש"ל (ים של שלמה ב"ק סו"פ מרובה) הוכיח מהא דאביי, שאפילו באחד שסיים מסכתא ועושה לכבודה סעודה שיש לסעודתו דין של סעודת מצוה, דאביי עביד יומא טבא לרבנן.

בשו"ת חוות יאיר (סימן ע) השיג על היש"ש דמההיא דאביי ליכא ראייה שיהיה סעודת מצוה, רק שאביי עשא לחיוב מצוה ותורה, מאחר שזה נתן לו שמחה בלב אלא שיהיה סעודת מצוה לא שמענו. והרי בקדושין (דף לא, א) אמר ר' יוסף מריש הוה אמינא מאן דאמר לי הלכה כר"י דאמר סומא פטור מן המצוות עבידנא יומא טבא לרבנן, דהא לא מיפקדנא והא עבידנא, השתא דשמעינא להא דא"ר חנינא גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה, אדרבה מאן דאמר לי דאין הלכה כר"י עבידנא יומא טבא לרבנן. והשתא מתמה החו"י, אטו סלקא דעתך דה"ל סעודת מצוה בגלל שאמרו לו שאינו מצווה ועושה אי נמי שמצווה ועושה, אלא ודאי רק משום חיוב מצוה שמקבל עליו שכר טפי אמר הכי, שזה נתן שמחה בלב, וה"נ גבי אביי איכא למימר הכי.

ומכל מקום לדינא כתב החו"י שאינו צריך ראייה, שודאי הוא שכל סעודה שעושין מחמת גמר דבר מצוה הו"ל סעודת מצוה. ומשמע מדבריו דאין זה רק בסיום מסכתא שלמד כההיא דאביי, אלא בכל סיום דבר מצוה הוא כן, ובדברי האגר"מ בסמוך יש יסוד לזה.

שהשמחה במעונו

ועיי"ש שכתב משום זה היה נראה לברך "שהשמחה במעונו" בסיום מסכת, דאין לך שמחה

יותר לפני הקדוש ברוך הוא, אלא שמחה ורינה של תורה, דאין להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה (ברכות ח, א). ולא גרע מפדיון הבן, דלפרסום מצוה בעלמא הוא. ממשיך היש"ש שכן הורה פעם אחת הלכה למעשה, ונתבלבל השמחה במהומות גדולות, על ידי סיבות קשות, ותלה הסרחון בו, שעבר על דברי רבותיו, שלא שמעו מעולם דבר זה. ע"כ לא כתבו אלא בחתונה ובפדיון הבן, ובמילה ג"כ לולי צערא דינוקא, אבל במצות אחרינא לא. ובוודאי כל דבריהם בקבלה, ובסודות פנימיות, על כל שיחה ומלה, ואיך נתקן דוקא לאותה מצוה, ולא לענין אחר, דהא ביו"ט מחויב להרבות בסעודות ולשמוח, ואפ"ה לא מברכינן.

אמירת תחנון

ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ח סימן יא) הביא מספר דרכי חיים ושלום (מנהגי בעל מנחת אלעזר ממונקטש אות קצב), שכשהיה לו סיום מסכתא או כשאחד מאנ"ש או תלמידיו התפלל במנין שלו, ואמר שיש לו סיום מסכת היום, לא אמר תחנון, אפילו לפני הסיום. משום דעצם זה שהיום עומד לעשות בו סיום היה אצלו כבר כיו"ט

וסיבה שלא לומר תחנון. ויש להוכיח כן מלשונו של אביו שאמר תיתי לי כו' עבידנא "יומא טבא" לרבנן, ולא אמר עבידנא "סעודתא" לרבנן, ומבואר שעצם היום נעשה אצלו יום טוב, ולכן כבר ביום הסיום לא אמרו תחנון.

וראיתי בשו"ת יביע אומר (ח"ד או"ח סימן יג) שדן בזה ומביא שנשאל בשו"ת פרי השדה (ח"ג סי' קפב) על זה, וכו' דכשעושיין הסיום אחר הצות היום י"ל תחנון בשחרית, דדמי לחתן בשחרית יום החופה שאומרים תחנון, ומיהו במנחה לכאורה י"ל שאין אומר תחנון, וכדמוכח ביש"ש פ' החובל (לא מצאתי שם ראייה שאין לומר תחנון בסיום).

ומ"מ יש ליישב המנהג שאומרים תחנון גם במנחה, דהנה פרש"י (שבת קיח, ב) דשלים מסכתיה שגרסה, ור"ל דגירסא נקרא כשלומד בעיון דוקא, כמו טוחן גריסים, וכמו שאמרו (פסחים דף פד) דרמי לך האי לא חש לקמחיה, כלומר שלא למד בעיון היטב. וכמ"ש בתהלים גרסה נפשי לתאבה. והמסיים לא יוכל להתפאר שלמד בעיון היטב, והוא עצמו צ"ל תחנון, וממילא גם אחרים אומרים תחנון. ורק סעודה שהוא בגדר הודאה שם חלקו מיושבי בהמד"ר, יכול הוא לעשות, וגם אחרים מצטרפים לו. והיש"ש מיירי בזמנים הקודמים שידעו שלמדו בעיון היטב, ועיקר עסקם ג"כ היה לשמה, משא"כ בזה"ז שבעוה"ר מעטים הם הלומדים בעיון היטב, וגם הרבה לומדים שלא לשמה, לכן אינם יכולים לפטור מתחנון. ול"ד לחתן וברית מילה שמקיימים המצוה בבירור. ומסיק דמ"מ כיון שאמירת תחנונים אינם חובה כ"כ, ודאי שאם אין אומרים נפ"א במנחה אין מזחיחין אותם.

וכתב עליו בשו"ת יבי"א (הנ"ל) שאין דיוקו מפרש"י מוכיח כלום, דאדרבה סתם גירסא היינו לימוד בפשטות מבלי להעמיק העיון, וכמ"ש בע"ז (שף יט) לעולם ליגרס איניש ואע"ג דמשכח, ואע"ג דלא ידע מאי קאמר, שנא "גרסה נפשי לתאבה", גרסה כתיב ולא טחנה. ופרש"י, גרסה לשון גרש כרמל, שאינו טוחן הדק אלא כריחים של גרוסות המחלקים חטה לשנים או לארבע לצורך מאכל. גרסה נפשי לתאבה, מרוב תאוותי לתורה הייתי שובר לפי היכולת אף על פי שאיני טוחנה הדק ליכנס בעומקה.

ועיי"ש שרצה להביא ראיה מזה שמבטלים תענית בכורות בע"פ משום סעודת סיום מסכתא, ומעולם לא חששו להצריך להשלים המסכת בעיון נמרץ כדס"ל להפרי השדה.

ומיהו לימוד בלא הבנה כלל ודאי דלא חשיב סיומו כיו"ט, לפמ"ש המג"א (סי' נ) שאינו חשוב

לימוד כלל. ומינה הנפילת אפים נמי הואיל ומעיקרא אינה אלא רשות ולא חובה כמ"ש הטור (סי' קלא) בשם רב נטרונאי גאון, וכ"כ בשו"ת הריב"ש (סי' תיב) בשם רב שר שלום גאון ורבינו יצחק אבן גיאת, וחיזק דבריהם מהגמ' (ב"מ נט, ב) וכ"כ בשו"ת הרשב"ש (סו"ס תקפד), וכן הסכימו האחרונים (בסי' קלא), דפשיטא דלפ"ז אין כל מקום לחומרת הפרי השדה מטעם שאולי לא העמיק העיון כראוי.

ומה שחשש עוד הפרי השדה דשמא למד הגמרא שלא לשמה, כבר לימדונו (נזיר כג, ב) לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפילו שלא לשמן שמתוך שלא לשמן יבא לשמן. ובפסחים (ג, ב) כי גדול עד שמים הסדך לעוסקים שלא לשמה. וכן בזה"ק פר' וישב (דקפ"ד ע"ב), מאן דאשתדל באורייתא ולא אשתדל בה לשמה, זכי לאגר טב בעלמא דין, ולא דיינינן ליה בההוא עלמא. ומכ"ש כשעוסק גם לשמה (אלא דפתיך בה תערוכת מחשבה דשלא לשמה) דעדיף טפי, וזה מצוי בנקל.

וכבר מצאנו לראבי"ה (הל' אבל סי' תתמא) והשבולי הלקט (ה' שמחות סי' מד) שהתירו לאכל תוך שלשים להכנס לסעודת סיום מסכתא, דחשיב סעודת מצוה. וכ"כ הש"ך (יו"ד סי' רמו ס"ק כז). ואף אחד מהם לא חשש דשמא הלימוד היה שלא לשמה, והו"ל כסעודת הרשות. וכן התירו הפוסקים לבטל תענית בכורות בערב פסח כשיש סעודת סיום מסכתא, ולא משתמיט חד מנייהו לחוש לזה, אלא ודאי דליתא.

ומסיק היבי"א שבמקומותינו שאין שום מנהג קבוע בזה, נכון למנוע אמירת נפ"א לכבוד שמחת התורה ולומדיה, ולהרים קרנם ולחבבם בפני בעלי בתים. וכ"ש בזה"ז שכבוד התורה ירד אלף מעלות אחרנית ותרד פלאים בעוה"ר, ויש לאזור חיל ברוב עוז ותעצומות להחזיר עטרה ליושנה, ולהשיב כבוד תורתנו הקדושה ולומדיה.

סיום על לימוד מקרא

ויעוי' בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' קנז) שנשאל לדינא כשמסיימים בחבורה שלומדים מקרא בעיון, והרב דורש לפנייהם מדרשות חז"ל על הפסוקים, האם נחשב סעודת מצוה כסיום מסכת, וכהא דחזינן שעושיין סעודה לגמרה של תורה בקריאת התורה בשמחת תורה כדאיתא בטור (הנ"ל). והשיב שהגם שאין ראייה מהא דהטור

מקריאת התורה בציבור שעושים שמחה לגמרה של תורה, שאפשר דשאני התם שהוא קביעות לכל ישראל, מ"מ כתב שנראה שכן הדין אמת שאף לימוד בעיון בספרים של תורה שבכתב נמי יש להחשיב הסיום סעודת מצוה, דהא מצינו דלאו דוקא בסיום מסכתא שלמד יש שמחה אלא כל מצוה שנמשכה משך זמן נמי יש שמחה בסיומה.

ומביא ראיה מדברי הרשב"ם (ב"ב קכא, ב), דאמרינן התם לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב וכיום הכפורים, ומפרשי התם רבה ור' יוסף דט"ו באב הוי יום שפוסקים בו מלכרות עצים למערכה, ופי' הרשב"ם ואותו היום שפסקו היו שמחים לפי שבאותו יום היו משלימין מצוה גדולה כזאת. והוסיף האגר"מ שאף שלא מצינו חיוב ומצוה לעשות סעודה בט"ו באב, עכ"פ יש ללמוד מזה שיש לעשות שמחה לגמר מצוה, ואם כי דיו"ט לא שייך ביחידים, אבל סעודה הא מצינו שעושים יחידים לגמר מצותן בסיום מסכתא, וכמו"כ הוא לגמר מצוה אחרת כנ"ל, מאחר שחזינו שיש לעשות שמחה בגמר כל מצוה.

אמנם בפ"י הרבינו גרשום (ב"ב שם) פירש בהא דלא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב, דהיינו יום שפסקו מלכרות עצים למערכה, ולפי שבשעה שהיו עסוקים לכרות עצי מערכה היו מתבטלין בתלמוד תורה, ואותו היום פסקו ועשאוהו יום טוב, שמכאן ואילך היו עוסקין בתורה. ולפ"ז אין ראיה לעשות שמחה וסעודה בגמרה של כל מצוה, דשם הטעם משום ריבוי זמן ללמוד.

קבלת לב חכם להמשיך בלימוד

בספר הררי קדם (להגרי"ד סולוביצ'יק זצ"ל מבוססטון, סימן קנו) הביא הערה חריפה אעיקר דברי הג"א הנ"ל, דאין אפשר ללמוד משלמה שעושים סעודה לכבודה של תורה, דהא שלמה לא סיים כלל את התורה אלא הקב"ה נתן לו לב חכם ונבון, כלשון הכתוב (מלכים א, ג, יב) להשכיל ולהבין בכל התורה, ושמחת שלמה היה בגוף החכמה ולא בגמרה של תורה. והביא בשם הגר"מ סולוביצ'יק זצ"ל שאמר דבאמת עיקר השמחה בסיום התורה אינה בכך שגומרים את פרשת וזאת הברכה עד לעיני כל ישראל, אלא עיקר השמחה היא שע"י סיום התורה יש קבלת כח חדש להתחיל מחדש "בראשית ברא", שע"י כל התורה שלמד קיבל לב חכם ונבון ללמוד את כל התורה מחדש, בעמקות גדולה יותר מבראשונה, ביתר שאת וביתר עוז. וזו באמת היתה עיקר שמחת שלמה על שקיבל אז לב חכם ונבון ללמוד ולהשכיל ולהבין את כל התורה מחדש. וע"כ מנהג ישראל מימות עולם לקרוא מיד פרשת בראשית לאחר סיום וזאת הברכה כדי לגלות ולהודיע שכל הסיום אינו אלא פתח ומבוא להתחלה.

ויש להעיר מלשון האור זרוע שהביא בב"י הנ"ל, שאחר שהביא להמדרש שיר השירים גבי שלמה כתב "הנה כשנתן לו הקב"ה חכמה לכבוד החכמה עשה משתה, ומיכן למד ר' יצחק שהגומר תורה שכולה חכמה שצריך לעשות סעודה ומשתה". נראה מדבריו שלא על העתיד עשה המשתה, אלא על העבר על מה שכבר קיבל החכמה, דהא"ז מדמה השגת החכמה להשגת התורה שהיא ג"כ חכמה, ודו"ק.

סיום בתענית בכורים

מנהג העולם הוא דלא רק המסיים נפטר מתענית בכורים בער"פ, אלא גם המשתתפים בסיום, וכן לגבי אכילת בשר בתשעת הימים נוהגים שגם המוזמנים אוכלים בשר. ויש לדון בטעם ויסוד הדבר, האם נחשב הוא דגם הם נחשבים מה"מסיימים" הואיל ומשתתפים בסיום, או דלמא דיסוד ההיתר הוא דאכילת סעודת מצוה מותר בתענית בכורים, ואין הסיום אלא היכי תמצי לאשוויי לה סעודת מצוה כמו בשאר סעודת מצוה כגון סעודת ברית מילה.

ובשם מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל ראיתי כתוב, שצריך בדווקא לשמוע את הסיום מהמסיים, ואזי יכול ליחשב כאילו גם הוא סיים אגב חבירו, וממילא יפטר גם הוא בכך מן התענית, אבל אם לא שמע מהמסיים את הסיום, אין הסיום של חבירו יכולה להתיחס אליו וליחשב כאילו גם הוא סיים וממילא אין לו היתר לאכול. הרי לן דנקט דגם המשתתפים נחשבים מסיימים לכן דווקא אם שמעו הסיום. ולשיטתו ס"ל עוד, שאם שמע את הסיום שוב אינו צריך להשתתף בסעודה עם שאר המסיימים, אלא יכול אף לחזור לביתו ולאכול שם. והיינו טעמא דכיון דס"ל שנחשב השומע כאילו סיים בעצמו, מעתה יכול גם לעשות הסעודה בעצמו.

ובמשנ"ב (תע, י) כתב נמי שהמנהג שמתקבצים להמסיים קודם שסיים ומסיים לפנייהם המסכת ושומעים ומצטרפים עמו בסיומו, ואח"כ עושין סעודה. ובספר הלכות חג בחג (פרק יג הערה 19) כתב, דמשמע מהמשנ"ב כד' הגריש"א הנ"ל, שאין היתר הסיום אלא כששומעין הסיום מהמסיים שרק אז נחשב בגדר המסיים ובעל השמחה בעצמו. וכמו שמקובל בזה בשם הגר"א בקול אליהו דאותיות "סיום" מנין הנסתר כהנגלה היינו ס"מ"ך

ששים, י-ו"ד עשר, ו-ו שש, מ-מ ארבעים, לומר שהמשתתף בסיום שהוא הנגלה, חשוב נמי שלומד כל המסכת אע"פ שהוא בהסתר אצלו.

אך עיין בספר תשובות והנהגות להגר"מ שטרנבוך שליט"א (ח"ב סי' רי), שהביא שכהיום נהגו מאוד להקל לאכול אף שלא שמעו הסיום רק משתתפים באכילה, וכתב ששמעו שהסכים לכך מרן הגרי"י קניבסקי זצ"ל, וזהו דלא כד' הגריש"א הנ"ל. וכתב דה"ט, כיון דתענית בכורים לא הוזכר בש"ס ורמב"ם, ואינו אלא מנהג בעלמא, לכן נהגו להקל בסיום מסכתא. ובפרט היום שהתרופף מצב הבריאות וחולשה ירדה לעולם. ועוד שצריך לאכול בלילה כמה כזיתים של מצה ויכול לבא לידי סכנה לכך נהגו להקל. ונר' שהוא סובר שעיקר ההיתר הוא מחמת שזה סעודת מצוה ולכן זה לא מעכב שהמשתתפים לא שמעו הסיום.

ובספר הלכות חג בחג הנז' כתב ג"כ, שמנהג העולם להקל בזה כשומעין הסיום אף שאינו מבין מה נאמר, ואף אם אינו שומע כראוי. וכתב עוד שמקילין אף בהשתתפות בסעודה לחוד, כמו שנוהגין להקל לאכול בברית אף למי שאינו בעל הברית. והטעם הוא דהיתר הוא מצד שזה סעודת מצוה, וכן מבואר במהר"מ מינץ (סי' קיט) שהתירו מדין סעודת מצוה ולא משום הלימוד, וההתאספות לכבוד התורה נחשב סעודת מצוה, ע"ש עוד שהביא כן מכמה פוסקים.

השתתפות בסיום בתשעת הימים

יש להעיר על כל המנהג שכדי לא להתענות משתתפים בסעודת סיום, דהנה בשבוע שחל בו תשעה באב איתא בשו"ע (או"ח תקנא, ט) דיש נוהגים שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין בשבת זו, ויש שמוסיפין מראש חודש עד התענית, ויש שמוסיפין מי"ז בתמוז. וכתב הרמ"א (סעי' י) שבסעודת מצוה, כגון מילה ופדיון הבן וסיום מסכת וסעודת אירוסין, אוכלים בשר ושותין יין כל השייכים לסעודה, אבל יש לצמצם, שלא להוסיף. ובשבוע שחל ט' באב בתוכה, אין לאכול בשר ולשתות יין רק מנין מצומצם. ועי' במשנ"ב (ס"ק עה) שמש"כ הרמ"א שההיתר אינו אלא ל"כל השייכין לסעודה", היינו כל מי שהיה הולך בזמן אחר לסעודה זו, הן מחמת קורבה או מחמת שהוא אוהבו, ונשים השייכות לסעודה במקום שדרך לזמנן לסעודה ג"כ מותר.

[ומכאן תוכחה מגולה על מה שנוהגים בהרכבה מקומות (במסעדות במחנות וכדומה) שעושים סיומים כדי להתיר אכילת בשר, ועושה הסיום אין לו שום שייכות להמסובים, וע"י הסיום מתירים לעצמן לאכול בשר וכו'. וכדאי בית אלוקיננו שנחרב שלא נאכל בשר כמה ימים, ואפשר לחיות גם בלי הרדיפות אחרי תאות הבשר].

א"כ קשה על מנהגינו שבכל בית כנסת עומד מיישואו ועושה סיום אחרי כל התפילות וכולם אוכלים, הרי אינם בכלל "השייכין לסעודה". ואין לומר שהחיוב להתענות יותר קל מאכילת בשר בתשעת הימים, שהרי לענין תענית בכורים כתב המשנ"ב שאינו פשוט כלל ההיתר לאכול בסעודת מצוה. וז"ל לענין אם מותרים הבכורים לאכול בסעודת מצוה תלוי במנהג המקומות, יש מקומות שנהגו להחמיר, ולפ"ז אם רוצה לאכול על סעודת פדיון הבן או ברית מילה צריך התרה, (דהמנהג חשיב כמו נדר), לבד המוהל והסנדק ואבי הבן יכולים לאכול אף בלי התרה דיו"ט שלהם הוא, ואעפ"כ צריכים לפרוע תענית אחר הפסח. ויש מקומות שנהגו הבכורים להקל ולאכול בסעודת מצוה, וכן נוהגין כהיום בכמה מקומות במדינתנו להקל ולאכול אף בסעודת סיום מסכת. ואילו לענין אכילת בשר לא הוזכר שיש מחמירים לא לאכול בשר בסעודת מצוה.

ועוד שעיקר הענין שלא לאכול בשר אינו מוזכר בשו"ע אלא בשם "יש נוהגים" שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין בשבת זו, ואילו לענין תענית בכורות כתוב (תע, א) **הבכורות מתענין בערב פסח**, בין בכור מאב בין בכור מאם. ואם מחמירים שם למה שלא יחמירו לענין תענית, וצ"ע.

עשיית הסעודה בבית לבד

במה שנקט הגריש"א זצ"ל שאחר ששמעו הסיום יכול אף ללכת לביתו ולאכול שם, משמע דסבירא ליה שיכול לעשות הסעודת מצוה של הסיום בינו לבין עצמו ואין צריך לעשותו ברבים. ובספר הלכות חג בחג הביא מתשובות רעק"א (כת"י) שכשהיה גומר מסכתא דרך לימודו לא היה מוותר להזמין ת"ח לסעודתו, ובלא"ה לא עביד. הרי שיש ענין לעשות הסעודה בפרהסיא לכבוד התורה ולקידוש שמו ית', וכ"מ בחו"י שתכלית הסעודה הוא לכבוד השי"ת ולכבוד התורה.

שיעור אכילה

בתשובות והנהגות (שם) כתב עוד, שנראה שצריכים לאכול ככותבת שבזה ביטל העינוי, אבל אם משתתף ואוכל פחות מזה הרי עדיין מעונה ויכול להמשיך לצום.

וראוי לציין על דבריו אלו דברי הערוך לנר (כריתות יח, ב, ובשו"ת בנין ציון ח"א סימן לד), שנסתפק במי שאכל כשיעור כותבת ביוה"כ וביטל העינוי, האם יתחייב עוד הפעם באם יאכל עוד כשיעור כותבת, דאיכא למימר שמאחר וכבר ביטל העינוי ואינו מעונה, א"כ אין עליו עוד חיוב עינוי יוה"כ, או דנימא דמצות עינוי הוי בכל רגע ורגע. ועיין שם שמדברי התוס' מתבאר שמתחייב שפיר, אך הוא עצמו נסתפק בזה. ובתשובות והנהגות הנ"ל מבואר שנקט כהערוך"נ, שהרי נקט שדוקא בביטל העינוי הוא דאמרינן שכבר לא שייך להמשיך להתענות, לאפוקי אי לא ביטל העינוי, הרי דנקט שאם כבר ביטל העינוי אין ענין להמשיך בתענית.

גדר תענית בכורים

בעיקר מה שהתירו לאכול בסעודת סיום ולמשוך גם אח"כ לאכול, עי' בספר מקראי קודש (פסח ח"ב סי' כב) בשם ספר ארץ צבי (סי' עט) דבכל תענית יש יש שני דברים, מצות התענית ואיסור אכילה, והיכא שאכל אע"ג שביל ה"תענית", נשאר איסור אכילה, וזה אינו אלא בתענית שהוא לסיגוף ועינוי, אבל תענית בכורים אין בו איסור אכילה אלא מצות תענית בלבד כמו הדלקת נרות ושתיית ד' כוסות, שהוא משום פרסומי ניסא, ולכן היכא שכבר אכל אין חיוב להמשיך לא לאכול.

מה שנוקט הארץ צבי שגדר תענית בכורים הוא משום פרסומי ניסא, כן רצה המקראי קודש לדייק מלשון הטור (או"ח סימן תע) וז"ל גרסינן במסכת סופרים הבכורות מתענין בערב פסח, **והטעם זכר לנס שניצולו ממכת בכורות.**

אמנם הביא שם מספר זכרון יהודה שהעיר שלא מצינו תענית זכר לנס, אלא שבכל מקום שעושים זכר לנס עושים בשמחה. ולכן הוא מפרש שהוא כמו תענית אסתר שכ' הטור (או"ח סימן תרפו) שהכל מתקבצין לתענית אסתר ובאין בני הכפרים לעיירות לומר סליחות ותחנונים **לפי שבו נקהלו לעמוד על נפשם והיו צריכין רחמים ואנו עושין כמו שהם היו עושין בימי מרדכי ואסתר.** ומוסיף הב"י שכן מצינו במשה שעשה תענית כשנלחם בעמלק, דכתיב (שמות

יז, י) "ומשה ואהרן וחור עלו ראש הגבעה".

אכילת בעל ברית קודם הברית

עי' בפסקי תשובות (סימן תע) שבעלי השמחה (בברי"מ הסנדק והמוהל ואבי הבן) וזה שסיים המסכת יכולים מיד בבוקר לאכול ולשתות אף קודם הסעודת מצוה, כי יו"ט שלהם הוא, ואלו המשתתפים בסעודה לכתחילה אין להם לאכול עד שישתתפו בסעודה כי אז נעקר מהם חיוב התענית. ועי' בהערות (הערה 28) שהמקור הוא מקראי קודש (ח"ב סי' כב), כמבואר במג"א שם.

והנה הרמ"א (שו"ע או"ח תקסח, ב) כתב שבתענית שני וחמישי ושני שנוהגים להתענות אחר פסח וסוכות, או אפילו בעשרת ימי תשובה, שאירע בהם ברית מילה, מצוה לאכול וא"צ התרה, כי לא נהגו להתענות בכהאי גוונא; ודוקא כשאוכלים שם, אבל אם שולחים לו לביתו, אין לו לאכול. וכתב המג"א (ס"ק י) ופשוט דבמקום דמותר לאכול על הסעודה אינו תענית כלל ומותר אחר כך לאכול ולשתות אפי' בביתו, ומיהו קודם הסעודה נ"ל דאסור לאכול ולשתות בביתו, **מיהו הבעלי ברית מותרים לאכול מיד דיו"ט שלהם הוא.**

וכן הביא בשם שו"ת רבבות אפרים (ח"ג סי' ש"ד) שנהגו הבכורים המסיימים מסכת שאף קודם התפלה שותים על סמך זה.

אמנם בשערי תשובה (סימן תקנט) מפקפק בזה וכתב וז"ל ואם מותרים לאכול קודם קיום המצוה צ"ע, דלכאורה ממה שרחצו קודם המילה נראה דשרי, ויש לדחות דרחיצה שאני שיכנס למצוה בהידור ורחיצה צורך המצוה היא, אבל האכילה י"ל שיש להמתין עד אחר המילה, ואין לאכול קודם דשמא בינתיים יארע איזה קלקלה שלא יוכלו לקיים המצוה היום כתיקנה וביטל בחנם התענית, ומסיים דכן משמע קצת מלשון הפוסקים.